

ŠIKANÓZNÍ INSOLVENČNÍ NÁVRH

JAKUB JUŘENA

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se věnuje aktuálnímu problému českého insolvenčního práva-šikanózním insolvenčním návrhům. V návaznosti na dané téma obsahuje příspěvek analýzu účinků insolvenčního návrhu, dopadů zahájení insolvenčního řízení ve sféře insolvenčního dlužníka, možné motivace osob podávajících šikanózní insolvenční návrh a právní obrany proti tomuto způsobu zneužití práva.

Key words in original language

Insolvence, insolvenční návrh, šikanózní insolvenční návrh, účinky insolvenčního návrhu, zneužití práva.

Abstract

This contribution was formed to be presented at the Cofola conference and belongs to the Abuse of Law section. The theme of this contribution is Chicanery insolvency petition, which presents a serious current problem of the Czech insolvency law. In order to fully conceive the topic, the article primarily contains an analyze of following areas: effects of an insolvency petition, possible motivations of a subject filing a chicanery insolvency petition, possible ways of legal defense against chicanery insolvency petition.

Key words

Insolvency; insolvency petition; chicanery insolvency petition; effects of an insolvency petition; abuse of law.

Insolvenční řízení slouží primárně k eliminaci negativních důsledků úpadku dlužníka na ekonomiku a dále k tomu, aby nedocházelo k poškozování věřitelů dlužníka jednáním jiných věřitelů nebo i samotného dlužníka.

Zahájení insolvenčního řízení

V souvislosti s problematikou šikanózního insolvenčního návrhu, považuji za vhodné krátce pojednat o vztahu mezi podáním insolvenčního návrhu, zahájením insolvenčního řízení a účinky, které jsou se zahájením insolvenčního řízení spojeny.

Pro zahájení insolvenčního řízení plně platí dispoziční zásada, nemůže být tedy zahájeno soudem z úřední povinnosti.¹ Aktivní legitimaci k podání insolvenčního návrhu insolvenční zákon (dále jen „IZ“) uděluje dlužníkovi a věřitelům.² Rozlišujeme tedy věřitelský a dlužnický insolvenční návrh.

Insolvenční řízení je zahájeno dnem podání insolvenčního návrhu.³ Na zahájení insolvenčního řízení se váží zákonem stanovené účinky. Zákonodárce prozíravě nenechal prostor pro úvahy, ve který moment přesně účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení nastávají. Jedná se o okamžik zveřejnění vyhlášky, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení, v insolvenčním rejstříku.⁴ Vyhláška musí být zveřejněna do 2 hodin⁵ od doručení insolvenčního návrhu insolvenčnímu soudu.⁶ Jak vyhláška, tak i insolvenční rejstřík obsahují na minutu přesný údaj o tom, kdy byla vyhláška zveřejněna.

Shrnuto, účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení nastávají okamžikem zveřejnění vyhlášky, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení, v insolvenčním rejstříku. Vyhláška musí být zveřejněna do 2 hodin po doručení insolvenčního návrhu insolvenčnímu soudu.

Účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení

Efektivní dosažení cílů insolvenčního řízení zaručují jednotlivé procesy a instituty, jenž jsou postupně uplatňovány v insolvenčním řízení. Již k momentu zahájení insolvenčního řízení IZ připojuje určité účinky. Ty mají závažné dopady do právního i ekonomického postavení dlužníka.

Vzhledem k účinkům spojeným se zahájením insolvenčního řízení na průběh exekuce⁷ lze teoreticky konstruovat i situace, kde by podáním dlužnického insolvenčního návrhu šikanoval dlužník své věřitele.⁸ V úvahu přichází též možnost šikanoval věřitelským insolvenčním návrhem kromě

¹ § 97 odst. 1 IZ

² § 97 odst. 3 IZ

³ § 97 odst. 1 IZ

⁴ § 109 odst. 4 IZ

⁵ Pokud ovšem soudu dojde insolvenční návrh později než 2 hodiny před skončením úředních hodin nebo ve dnech pracovního klidu, zveřejní se až do 2 hodin po začátku úředních hodin v následující pracovní den (§ 101 odst. 1 IZ). Zákon sice výslovně neřeší situaci, kdy dojde návrh mimo úřední hodiny v pracovní den, ale je zřejmé, že i tehdy je nutné vyhlášku o zahájení insolvenčního řízení zveřejnit v prvních 2 úředních hodinách následujícího pracovního dne.

⁶ § 101 odst. 1 IZ

⁷ § 109 odst. 1 písm. c) IZ

⁸ Shodně Kotoučová, J. et al: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář, 2008, s. 385.

dlužníka i jeho další věřitele. V tomto příspěvku nehodlám tyto typy šikanózních návrhů dále rozvádět a budu se nadále věnovat pouze v praxi se vyskytujícímu způsobu insolvenční šikany, tedy případům, kdy dochází k šikaně dlužníka podáním věřitelského insolvenčního návrhu.

Co se týče právního postavení dlužníka, dochází zahájením insolvenčního řízení k omezení dispozičního oprávnění dlužníka s jeho majetkem.⁹ Dlužník je povinen se zdržet úkonů, kterými by

1) podstatně měnil skladbu, využití a určení svého majetku.

2) v rozsahu vyšším než zanedbatelném došlo ke zmenšení jeho majetku.

K zásahům do ekonomického postavení dlužníka nedochází v souvislosti se zahájením insolvenčního řízení *ex lege* (opomineme-li zákonná omezení dispozice s majetkem dle § 111 IZ, která samozřejmě rovněž mohou zhoršovat ekonomické postavení dlužníka), ale aplikací elementární hospodářské logiky.

Informace o zahájení insolvenčního řízení s dlužníkem je prakticky okamžitě po podání insolvenčního návrhu zveřejněna v insolvenčním rejstříku (viz výše). S určitým časovým zpožděním se rovněž v obchodním rejstříku u dlužníka objeví varovně červený nápis „v insolvenčním řízení.“ Veřejnost je tedy velice rychle obeznámena s tím, že je dlužník v insolvenčním řízení.

Osoba, která se nachází v insolvenčním řízení, bude s pravděpodobností hraničící s jistotou ostatními tržními subjekty hodnocena diametrálně jiným způsobem, než osoba insolvenčním řízením nedotčená; bude mít jistě horší úvěrové podmínky, rovněž obchodní partneři na straně dodavatelů i odběratelů mohou prudce změnit své chování k subjektu v insolvenčním řízení. Dodavatelé mohou začít požadovat placení dodávek „na ruku“ nebo vyvíjet nátlak na zaplacení dosud nesplacených pohledávek dlužníka.

Z pohledu odběratelů dochází zahájením insolvenčního řízení rovněž ke zhoršení konkurenční pozice dlužníka. Pokud dlužník nabízí produkty nebo služby za obdobných smluvních podmínek jako jeho konkurence, podání insolvenčního návrhu na jeho osobu, respektive vědomí potencionálních i stávajících zákazníků o probíhajícím insolvenčním řízení, může být rozhodujícím faktorem, jenž způsobí, že potencionální nebo i stávající odběratelé budou své kontrakty uzavírat jinde, s dlužníkovými konkurenty. Je patrné, že zahájení insolvenčního řízení může závažně poškodit ekonomické zájmy dlužníka.

⁹ § 111 IZ

Lze tedy shrnout, že podáním insolvenčního návrhu je zahájeno insolvenční řízení, přičemž již okamžikem zahájení insolvenčního řízení, kdy ještě není vůbec jisté, jestli je dlužník v úpadku, dochází z pohledu dlužníka k negativním zásahům do jeho právního i ekonomického postavení.

Jakkoliv jsou důsledky zahájení insolvenčního řízení pro dlužníka negativní, z celospolečenského hlediska může být jejich uvalení na dlužníka opodstatněno. Tím, že je dlužník omezen v dispozici se svým majetkem, se poskytuje ochrana případnému zdroji, ze kterého potencionálně plyne uspokojení věřitelům - majetkové podstatě dlužníka.¹⁰ I zveřejnění údaje o zahájení insolvenčního řízení proti dlužníku má své opodstatnění. Chrání ekonomiku jako celek tím, že je umožněno ostatním tržním subjektům se osobě v insolvenčním řízení v rámci hospodářské interakce vyhnout. Je tak omezeno riziko, že se dlužníková případná insolventnost rozšíří mezi další subjekty.

Popsané účinky zahájení insolvenčního řízení umožňují zneužití insolvenčního zákona. Umožňují vyvíjet nátlak na dlužníka buď výhružkou podání insolvenčního návrhu, nebo realizací této výhružky. Nepodání insolvenčního návrhu nebo zpětvzetí již podaného je podmíněno určitým chováním dlužníka. Nejčastěji se po dlužníku požaduje úhrada sporných pohledávek. Dlužník se ocitá v situaci, kdy musí vážit, jestli raději bude čelit výše popsaným účinkům zahájení insolvenčního řízení nebo se podvolí požadavkům věřitele a splní spornou pohledávku, která by jinak musela být uplatněna klasickým nalézacím a následně vykonávacím řízením.

Kritérium, které v případě podávání insolvenčního návrhu odlišuje šikanu od právoplatné konzumace subjektivního práva, a tedy odlišuje situace, kdy u dlužníka nastávají negativní dopady oprávněně od situací, kdy je dlužník šikanován, není podle mého názoru možné hledat jinde než v záměru insolvenčního navrhovatele. Pokud je motivem podání insolvenčního návrhu prohlášení úpadku dlužníka, je takovýmto podáním naplňován účel insolvenčního řízení a navrhovatel postupuje v souladu se smyslem zákona. Obdobně by bylo možné hodnotit i situaci, kdy věřitel důvodně předpokládá, že jsou naplněny podmínky prohlášení úpadku, i když je následně v insolvenčním řízení prokázán opak.

Je-li ovšem navrhovateli známo, nebo pokud je objektivně patrné, že u dlužníka nejsou zákonné podmínky k prohlášení úpadku splněny, dochází podáním insolvenčního návrhu ke zneužití zákona a takovéto jednání lze označit užívaným souslovím insolvenční šikana. Záměrem věřitele zde potom nemůže být prohlášení úpadku dlužníka, ale půjde výlučně o nastolení negativních důsledků ve sféře dlužníka, což je v rozporu s účelem insolvenčního řízení. Ačkoliv bude následně insolvenční řízení zastaveno,

¹⁰ Majetková podstata se obecně skládá z majetku dlužníka, který dlužník vlastní v určitý zákon specifikovaný okamžik. Viz. § 205 an. IZ.

insolvenční návrh odmítnut nebo zamítnut, škoda může být již způsobena, dlužníková obchodní pověst a ekonomické postavení závažně poškozeny.

Možnosti prevence a reparace de lege lata

Z důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu je patrné, že si tvůrci zákona byli vědomi možnosti podávání insolvenčních návrhů z nepoctivých záměrů. V IZ tak můžeme nalézt prvky prevence proti tomuto způsobu zneužití práva. Rovněž je zakotvena odpovědnost za škodu nebo jinou újmu způsobenou neopodstatněným insolvenčním návrhem (tedy i šikanózním).

Jako prevenci před zneužíváním insolvenčního návrhu lze vnímat možnost soudu uložit navrhovateli složení zálohy na náklady insolvenčního řízení až do výše 50 000 Kč.¹¹ V praxi tuto možnost insolvenční soudy v podstatě paušálně využívají, přičemž záloha bývá stanovena v maximální možné výši. V případě nezaplacení zálohy insolvenční soud podle vlastní úvahy buď insolvenční řízení zastaví nebo ho nezastaví s tím, že se přistoupí k vymáhání zálohy.¹² Soud by měl patrně volit jednu z variant podle vlastního úsudku (i když v ten moment bude založen jen na neúplných podkladech) ohledně splnění předpokladů pro prohlášení úpadku dlužníka. Navrhovatel může svého šikanózního záměru dosáhnout i tím, že podá insolvenční návrh a případnou povinnost složení zálohy nesplní. Pokud soud řízení zastaví, věřiteli se povede alespoň na určitou dobu zneužít IZ a zkomplikovat existenci dlužníkovi, aniž by musel zálohu zaplatit. Zde by tedy záloha na náklady insolvenčního řízení preventivní funkci neměla. Pokud soud zvolí druhou variantu, v řízení pokračuje a zálohu vymáhá, dochází k určité újmě na majetku navrhovatele a preventivní funkce je tak naplněna. Insolvenčního zákona znalý insolvenční navrhovatel musí s tímto postupem soudu počítat a jistě bude zvažovat, zdali se mu i takto šikana dlužníka vyplatí.

IZ upravuje i obranu proti šikanóznímu insolvenčnímu návrhu v podobě odpovědnosti za škodu způsobenou, obecně řečeno, nedůvodným insolvenčním návrhem. Té se může dlužník domáhat, pokud bylo řízení o insolvenčním návrhu zastaveno, insolvenční návrh byl odmítnut vinou věřitele, nebo byl zamítnut. Nicméně se při vymáhání dlužník ocitá v procesně složité situaci, kdy zejména prokázání příčinné souvislosti mezi podáním insolvenčního návrhu a vzniklou škodou může být nepřekonatelným problémem. Nadto se dlužník může tímto způsobem saturovat až po skončení insolvenčního řízení. Skutečná potence uplatnění § 147 IZ je tedy přinejmenším diskutabilní. Hodí se dodat, že i institut odpovědnost škody způsobené nedůvodným insolvenčním návrhem je

¹¹ § 108 IZ

¹² § 108 odst. 3

možné vnímat jako prvek prevence před šikanózními insolvenčními návrhy, přestože je možné se odpovědnosti dovolávat až po skončení řízení.¹³

Shrnutí

Šikanózní insolvenční návrhy jsou aktuálním problémem právní praxe. Insolvenčním návrhem dochází k zahájení insolvenčního řízení. IZ spojuje se zahájením insolvenčního řízení účinky, které dlužníka omezují v nakládání s jeho majetkem. Omezení v dispozici s majetkem však běžně nebude mít tak závažné důsledky pro dlužníka jako poškození jeho postavení v hospodářské soutěži, ke kterému dochází zveřejněním informace o zahájení insolvenčního řízení. Oba účinky (zveřejnění informace o zahájení insolvenčního řízení a omezení dispozičních oprávnění) mají své společenské opodstatnění, je-li následně na dlužníka prohlášen úpadek. Není-li následně osvědčen dlužníkův úpadek, důsledky ve sféře dlužníka nejsou využitelné pro účely insolvenčního řízení a dochází tak k poškození dlužníka. Pokud je návrh podán se záměrem dlužníka poškodit, jedná se o zneužití práva, v této oblasti práva nazývané insolvenční šikana

V reakci na nebezpečí šikanózních insolvenčních návrhů IZ obsahuje prvky prevence i následné reparace újmy nebo škody způsobené neopodstatněnými insolvenčními návrhy, pod které šikanózní insolvenční návrh spadá.¹⁴ S ohledem na výše prezentované úvahy jsou však tyto legální instituty nedostatečné a podávání šikanózních návrhů nemohou de lege lata účinně zabraňovat. Preference zajištění efektivního dosahování účelů insolvenčního řízení v jednotlivých kauzách je tak podle stávající právní úpravy „zdaněna“ možností zneužití insolvenčního zákona šikanózními insolvenčními návrhy.

Literature:

- Kotoučová, J. et al: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář, Praha: C. H. Beck, 2008, 1076 s., ISBN: 978-80-7179-595-7
- Kozák, J. et al: Insolvenční zákon a předpisy související: komentář, Praha: ASPI, 2008, 928 s. ISBN: 978-80-7357-375-1

Contact – email

165820@mail.muni.cz

¹³ Shodně Kotoučová, J. et al: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář, 2008, s. 385.

¹⁴ Shodně Kozák, J. et al: Insolvenční zákon a předpisy související: komentář, 2008, s. 189.